

حوليات آداب عين شمس المجلد ٤٥ (عدد يناير – مارس ٢٠١٧)

<http://www.aafu.journals.ekb.eg>

(دورية علمية محكمة)

شاعرية الصورة السردية للمكان في نتاج شوشنا شريرا قصص مختارة من المجموعة القصصية " النيل الأخضر "

عدنان شبيب جاسم
ايمان لفته عزيز

جامعة بغداد- كلية اللغات قسم اللغة العبرية

المستخلص

الصورة رسم بالكلمات وعنصر من عناصر السرد، السرد مبني على قيمة تقدم المكان من خلال صور سردية عدة في نتاج الادبية والناقدة شوشنا شريرا والتي تعد احدى رواد الادب العبري الحديث. برزت بأسلوب كتابتها الشاعر، التأمل السريالي والفتناري، احتوت مجموعتها القصصية الاولى "النيل الأخضر" كثيرا من الصور السردية الشاعرية، منها ما كان صورا سردية شعرية كما في قصة "النيل الأخضر" حيث للمكان في الريف وما حول ضفاف النيل حضور كبير، صورت شوشنا المكان بأرق التعابير وأجمل الالوان. في القصة الثانية "مانوح وروحما" كانت الصور السردية ذهنية وصفية للمكان وتأثيره في مشاعر الانسان ومواقفه ازاء الحياة، استطاعت شوشنا ان تصف مشاعر الشخصيات بدقة من خلال وصف ما يدور في خلدنا وعبر دقائق تصرفات شخصيات القصة. اما القصة الثالثة "نصف صبار" فكانت رمزية الصور السردية واضحة من خلال مدى تأثير الشخصية بالمكان وما يحمله من ظروف تغير شخصية الانسان. موهبة شوشنا الادبية تتجسد في انتقاء الالفاظ والتعابير والالوان والصور وتوظيفها في النتاج. عكست شوشنا حب الارض وإيمانها بحياة جديدة برغم الظروف الصعبة هناك.

הפואטיקה של התמונה הנרטיבית של המקום ביצירות שושנה שרירא (סיפורים נבחרים מקובץ "היאור הירוק") הקדמה

העיון הזה מתעניין בנושא הפואטיקה של התמונה הנרטיבית ביצירותיה של שושנה שרירא. יש שכל עיון או מחקר מטפל בצד מצדדי החיים מפני שהיהודים היו מתכוננים לייסד חיים כל-כל מתאימים לרוח הזמן ומלווים לתהליך ההתקדמות בעולם. כידוע, לכל המומחים שהיהודים ניצלו את הספרות העברית מימי ההשכלה ככלי להשכיל את היהודית בהשכלה עברית יהודית לשמור על היקום היהודי מאוחד כרקמה אחת מפני שיש לספרות העברית השפעה גדולה על היהודים שהיא הכלי ששמשה להפיץ את הרעיונות הן של ההשכלה והן של הציונות או איזה רעיונות אחרות. שושנה התמקדה בנרטיב כאחד אלמנטי הסיפור כדי לתאר את החיים בפלסטין שהם (חיי מנוחה, ארץ חלב ודבש, ארץ האבות...וכו). שושנה שפכה את רוחה על הנרטיב יותר משאר האלמנטים האחרים להעביר את מחשבותיה לשכל הקורא כדי לשכנע אותו במה שהיא חפצה בו. התעסקנו בדוגמאות מיצירות הסופרת שושנה לחקור את התמונה הנרטיבית של המקום לשפע הנושא ביצירותיה, בעיון ניסינו לחשוף איך היתה התמונה הנרטיבית של המקום? ולמה השתמשה שושנה ביצירותיה? וסוגי התמונה הנרטיבית ביצירותיה? הועלנו ממקורות ערביים כמו התמונה הנרטיבית ברומן הסיפור והקולנוע לסופר והחוקר המרוקאי שרף אלדין מג'דולין, ואתר פרויקט בן יהודה שפרסם חלק מיצירות הסופרת, בנושא התמונה הנרטיבית יש הרבה עיונים וספרים בספרות ובביקורת האירופית והאמריקאית וצפון אפריקה. בכל עיון יש קושיים כמרבית החוקרים בתחום העברית בעיראק נתקלנו בקושי מיעוט הספרים בשפה העברית החדשים והישנים.

המטרה: בעיון הזה השתמשנו בשלשה סיפורים מהקובץ (היאור הירוק) ונתחנו את הסיפורים וניסינו להבהיר את הצדדים החשובים בנרטיב ואיך הייתה משרטטת את התמונות של המקום בפואטיקה קרובה לרומנטיקה נעימה וחיונית תוך כדי להגיע למטרתה הנסתרת מאחורי הנרטיב. **השיטה:** השיטה המתאימה לעיונים כאלה היא האנאליטה הסימיוטית, בגלל שאנו מטפלים בניתוח תמונות שגדושות בסמלים ורמזים וכוללות השראות למשוך את הקוראים ולהשתלט על רגשותיהם.

1.1 הספרות הנשית Women's literature

היא ספרות קדומה התחילה מימי המסופוטמיה הקודם-מקראי, שם ידועות מספר קינות כמו יצירת בתו של המלך סרגון ובספרות המקראית גם יש כמה יצירות כאלה וגם הספרות הנשית בתקופה התלמודית יצירותיה דלות. בתקופה הבת-תלמודית נמשך אופי הקינות עוד ביצירות הנשיות. גם כן במאות השנים האחרונים הן לא רבות אשר חיברו כמה ספרים, אבל, בעולם המודרני נתונה הספרות בשבי הנשי ורוב העוסקים בספרות יפה הן הנשים, לאחר משהיה מקצוע הספרות לכמה דורות מקצוע גברי כמו שאומרים⁽¹⁾, עד שהן הגיעו למקום שמכונות באימהות בספרותן ותורמות

תרומות שהועילו בספרותן ובולטות ביצירותיהן ובספרות העברית החדשה יש סופרת נחשבת מאימהות הספרות העברית החדשה לשפע יצירותה, תרגומותה ועבודותה העיתונאיות. לעשרות השנים כשש עשורים היא היתה בעלת התעניינות בהגות, מיסטיקה, סוריאליזם, פנטזיה ופיוטית ביצירות בתו של הסופר החוקר והמחנך שמואל שריא .

2.1 שושנא שריא Shoshana Shrira

ביוגרפיה

נולדה באוקראינה בשנת 1917 למשפחה של סופרים ומשכילים. היא למדה בגן ובית ספר עברי, הגרה מארץ ילדותה בשנת 1925 עם הוריה לפלסטין, סיימה גמנסייה בתל אביב, נסעה לאנגליה ב1935 ללימוד ספרות, בלשנות ופסיכולוגיה חינוכית באוניברסיטת לונדון. שושנה פרסמה סיפורים בימי לימודיה בלונדון מ1937 ומאז פרסמה סיפורים, רומנים ומאמרי ביקורת על ספרות ואמנות. היא שבה לפלסטין בתחילת מלחמת העולם השנייה, והתחילה עבודתה במערכת "הבוקר" בתרגום וערוכה במשך 16 שנים. זכתה במספר פרסים ספרותיים כולל פרס קסל ופרס אוסישקין.

- היתה שושנה מראשונות הסופרות והעיתונאיות בדורה ונמנתה בין 2000 הסופרים המשפיעים במאה העשרים על-ידי המרכז הביוגרפי של קיימברידג', אנגליה 2001.
- החוקר אבנר הולצמן ציין "שהיא היתה מספרת אשה כמעט יחידה בדורה".
- החוקר פרופ" ראוּבן קריץ הגדירה כבת "המשמרת הצעירה" של דור המאבק לפי עקרונות המיין הדורי שפיתח 1978.
- פרופ" יפה ברקוביץ באוניברסיטת בר-אילן משייכת שושנה ל"אימהות הספרותיות" בתקופת הישוב.
- ד"ר הדר מקוב חסון מאוניברסיטת ניו יורק בשנת 2009 משייכת את שושנה לקבוצת סופרות שעסקו בקום הישות.
- לשושנה ארכיון במרכז לחקר הספרות והתרבות העברית באוניברסיטת תל אביב.
- הוקם שלט לזכריה ולזכר אביה ברחוב הכבושים-מבנה לשימור בתל אביב.

יצירותיה הסיפוריות:

- " והיו הנעלים מאושרים" - יומן מכתבים - בין השנים 1942-1946.
- "היאור הירוק" - סיפורים - בשנת 1947.
- "לחם האוהבים" - רומן - בשנת 1957.
- "שערי עזה" - רומן - בשנת 1960.
- "בזכות עצי התאנה" - סיפורים - בשנת 1971.
- "למי למי למי" - ספר ילדים - בשנת 1972.
- "אלמני השק הצהובים" - סיפורים - בשנת 1979.
- "שאני אדמה ואדם" - סיפורים - בשנת 2003

- "אלמנטי הקש הצהובים" סיפורים בשנת 2009⁽²⁾.

3.1 חומר העיון "היאור הירוק"

הוא הקובץ הראשון של סיפורים שנתפרסם לשובנה בשנת 1947, היא קבצה אותם אחרי עשר שנים מפרסום סיפוריה בעיתונות. הקובץ כולל ארבעה עשר סיפורים ארוכים וקצרים. אנו בחרנו בסיפורים: "היאור הירוק", "צבר למחצה" ו"מנוח ורוחמה" לגלות את התמונה הנרטיבית.

היאור הירוק Green Nile

הסיפור הזה ארוך ופיוטי דומה לשירה הוא מתאר את הרבה נופים של היאור וסביבו בכפר. שושנה סיפרה את הסוכה ודוברת שבחוף היאור שחי בה איש נודד ומסתורי שעליו נוצרו הרבה סיפורים כי הוא יורה באקדחו על איזה איש מתקרב אליו. אנשי הבקתות שמסביב ליאור ייראו ילדים והזהירו אותם להתקרב לסוכתו של המסתורי. יום אחד התקרבה מהסוכה ילדה יפה שמה בירוניקי ותראה את המסתורי ששמו מיכאל, לראשונה כעס מבואה, אחרי כן אהב לראות יופיה. היא יראה ולא הסתפקה מפגישתה הראשונה. לברוניקי יש חבר אוהב אותה שמו גבראל. כששמע אותה שהיא אוהבת את המסתורי הוא הרגה להרוג את המסתורי והלך לסוכתו עם עניבת חבלים והשליך על כתפיו ועזב אותו לימים עד ששמעו ברדיו שהמסתורי נהרג!. בסיפור יש הרבה קסם, סתר, סתר היאור, המסתורי וסוד הסוכה, אף מותו של המסתורי שנסתים בסוד שאיש לא יודע אותו מחוץ לגבראל גם נחשב לסתר.

מנוח ורוחמה Manoh And Rohma

הוא סיפור ארוך שאירועיו התרחשו בין הקיבוץ לבין העיר, בין הבחור מנוח לבין בחורתו רוחמה. הסיפור מתחיל בקיבוץ והכרזת מנוח לחברתו הקרובה לאה שיש לו בחורה שעתידה תבוא מהגולה והמהומה הגדולה מתחילה על הנושא הזה ומנוח נהיה לציר שיחם. חלק מהאירועים מתרחשים בעיר אצל שרה שמכונה באם הכל ובבוא רוחמה מהגולה שמחה היא לראות את מנוח, אבל מנוח לא משתנה לו בואה ומרחיק את עצמו ממנה למרות יופיה והדרה. אחרי שמנוח נשאר בקיבוץ ורוחמה עברה לעיר, שם ישבה עם שרה ושרה הכינה לה פגישה עם החבר העירוני של מנוח ששמו עמנואל ויהיו יחד. מנוח בבואו לשרה לקח את הצמוד של אמו שנתנה לרוחמה לפי בואה ארצה ובחזרת מנוח לקיבוץ נותן את הצמוד של אמו ללאה חברתו הקיבוצינית.

צבר למחצה Half Sabra

הסיפור הזה לגבורה צעירה שמה יפה שבאה ארצה עם הוריה, אמה אגרונומית ואביה מהנדס ושני אחים חיים ביפו, יש לאביה חלום לנסוע לדרום אמריקה. הוא הפליג שמה ועזב משפחתו לבדם ובסיום יפה חוק לימודיה בבית הספר התיכוני ועבדה במשרד. באחד הימים נכנס לה איש שאחרי כן נהיה לבעלה. ימים אחדים ויתגלה שהיה נשוי מאחרת לפניו. כמה חודשים עברו והוא חזר אליה, אבל יפה לא חזרה כיפה שלפני האירוע ההוא.

1.2 הנרטיב Narrative

מילה זאת מהשפה הלטינית שהגיעה לאנגלית מהשפה הצרפתית. משמעותה בעברית סיפור, המילה מופשטת ופירושה המסתתר הוא סיפור המספר מנוקדת מבט אישית סובייקטיבית⁽³⁾. המונח נרטיב בחתום הביקורת משמעותו "הועבר האירועים מן תמונתו הריאליסטית אל תמונה לשונית"⁽⁴⁾. גם הוא מונח שמשמעותו הכללית סיפור אירוע או אירועים הן במציאות והן בדמיון⁽⁵⁾, יתר על כן, הנרטיב הוא לארגן את החיים מחדש. גם כן כולל אלמנטי החיים מהגיבורים, האירועים, הזמן והמקום, כל אלה מתערבים יחד במאבק ששומר על המשך הנרטיב לפי רבוי לשוני ואידיאולוגי וגם רעיוני. המונח נרטיב התרחב לכלול שיחים רבים ושונים, גם הוא פעילות אין לה גבול, מתרחב לכלול הרבה שיחים ספרותיים או לא ספרותיים שהמציאו את בן-אדם באיזה מקום או זמן. בן-אדם עושה את זה בעל-פה ובכתיבה או בתמונה. הנרטיב מצוי באגדה, מיתוס, מוסר, המעשיה, הסיפור, אפיקה, היסטוריה, טרגדיה, דרמה, קומדיה, רמיזה, הציור המצוייר עד בוטראז יש הנרטיב⁽⁶⁾. זאת אומרת, מונח הנרטיב הוא מושג רחב בכלל⁽⁷⁾ וביחס לנרטיב הסיפורי אפשר לומר שהנרטיב הוא בטוי אנושי שהמספר דרכו מתרגם את הפעלים וההתנהגות האנושית בשיטת הכתיבה ומשנה את הידיעות לדיבור מסודר ולאירועים שמהווים את העלילה. העלילה שהיא מתחברת בדמויות וכל אלה מתרחש בזמן ומקום.

הנרטיב בסיפורים

הנרטיב בסיפורי שושנה הנבחרים על-ידי מספרת נאמנה אינה משתתפת באירועים. היא מתארת את המקום של הכפר והיאור וסביבו משיחים ובקתות רב מכל יסוד אחר ב"יאור הירוק". בסיפור "מנוח ורוחמה" המציאה יותר בהעברה ממקום הקיבוץ אל העיר ומן העיר אל הקיבוץ ומנהיגים כמו שאנו נוסעים עמה ורואים מה שמתרחש שם. היא התעניינה הרבה ברגשים הפינימיים של הגבורה יפה והתפתחות הדמות המשולשלת בסיפור "צבר למחצה". הנרטיב היה אובייקטיבי כי פינת הסיפור היתה מחוץ לאירועים והמספרת אינה הגבורה ואינה צד במה שמתרחש היא מספרת בהכרת הדמויות. היא נעלמה מהצגה ומשלשלת האירועים בסידורם הטבעי בכלל. הערנו שאינה מזכירה את הזמן באירועים. המבקר וההוגה הצרפתי רולאן ברת Roland Barthes מדגיש "שהיצירה האמנותית אינה משקפת את המציאות, אלא שהיא השתקפות להשתקפות אחרת והסופר אינו כותב אידיאולוגיה, אלא שהוא משקף בצורה עקפה את מרכב סתירות החברתיות ובהשפעת אידיאולוגיה מסוימת"⁽⁸⁾ בנרטיב הסיפורים יש השתקפות להשתקפות של שושנה למציאות פלסטין בשנות ההן; שהיו שנות פרעות שנות השלושים והארבעים בכל העולם. היא שיקפה חיים שרוב בעיותיהם האהבה, הרגשות והעמדות הפסיכולוגיות והאישיות. היא שיקפה את מבטה לחיים, ומטעימה את היצירה ברמזים מסתוריים למציאות ריאליסטית בשנים

האלה.

2.2 התמונה Image

היא "דרך מיוחדת מדרכי הבטוי או צד מצדדי המשמעות. חשיבותה נקבעה במובן מיחוד ומשפיע. התמונה אינה שונה מעיקר המובן בעצמו אך היא שונה רק בדרך הצגתו ואיך הקדמתו"⁽⁹⁾. גם התמונה הספרותית "ציור מהות המילים והתיאור והאלגוריה והדמוי יוצרים התמונה והיא תוצר עוד ממשפטים או ממילים רובם תיאור בלבד"⁽¹⁰⁾ גם היא יוצרת מהנרטיב הסיפורי לאירועים שמשרטט לאחר הקריאה; תמונה שכלית אצל הקורא.

התמונה היא מונח בספרות מחולק במובנו בתחומי הביקורת, בלקסיקון המונחים הספרותיים "התמונה היא הפורמל המגוזם והדברים שאנו יכולים לראות אותם בעין"⁽¹¹⁾. המבקר המצרי ד"ר מוסטפא נאציף הגדיר את התמונה: "התמונה כשיטה מעל ההגיון להבהיר את האמת של הדברים"⁽¹²⁾, זאת אומרת, התמונה מבקשת סוג של הכרה מעבר את ההכרה ההגיונית לגלוי מסתורי הדברים.

התמונה הנרטיבית אחת תכניקות הנרטיב, ואין טקסט ספרותי בלתי תמונה אמנותית. כיום אנו חיים בעידן התמונה והציור, יש הרבה סוגים לתמונה ובעיון הזה אנו מדברים על התמונה שנותנת במילים את הפואטיקה לטקסט. "התמונה הלשונית היא הרכב לשוני מהווה ממילים משמעויות שכליות ורגשניות ודמיון. גם היא מראה חיצוני שהסופר מביע אותו לגלות את מניעיו והרגשותיו"⁽¹³⁾. לתמונה הלשונית סוגים מהן:

התמונה השכלית (התיאורית): "היא נוכחת תמונה בשכל לדברים שבטרם הכירה אחד מהחוששים"⁽¹⁴⁾, הסוג הזה מהתמונות נשען על הדמיון והתיאור, היא המציאה מראים ומעצבת העולם החיצוני ומוציאה אותו בצורה רמזית שמגיעה בישרות אל רוח הקורא ומציירת התמונה בשכלו.

התמונה הפואטיקאית: היא תמונה אלגורית נשענת על הדימוי, המטפורה והמיתונימיה, היא יוצרת ריתמוס, הירמוניה והומוגניות בטקסט, זאת אומרת, היא תמונה לשונית אסטתית קושטת את הטקסט, מלאה אותו ברמזים ומשמעויות משפיעים בדמיון ורגש. התמונה בעלת העצוב הלשוני היפה מביעה את המשמעות האמתית דרך משמעות אלגורית⁽¹⁵⁾ וזו נחוצה יכולה בשפה והשתמשות בצחות הלשון.

התמונה הרמזית: התמונה הרמזית כאשר הדיבור יהיה מסתורי ואינו מובן, היא נשענת על הסימן, הרמז וסוגסטיה. היא תמונה לא ישרה לקורא אומרת דבר מה ומכוונת דבר אחר המשמע מעורפל ומסתורי שהקורא מכירה בשכלו⁽¹⁶⁾. בתמונת הסמל יש קשר דמוי או סיבתי בין הרמז והנרמז.

3.2 התמונה בספרות החדשה

התמונה בספרות החדשה הוכנסה בכל סוגיה בטקסטים על-ידי הסופר בעידן החדש ושיקפה את האלמנט החשוב ביותר להשלים את הטקסט. בעיון הזה יש המתמקדות בתמונה הלשונית השכלית והתיאורית בטקסט הספרותי ואיך שושנה השתמשה בהצגת סיפוריה. המשורר נזאר

קבאני אמר: "אם אנשים כותבים שפתם במילים, אני משורר מצייר את שפתי במילים" ובכך התמונה הלשונית היא ציור צורות, קווים ותנועות במילים שיהיו באחרית לתמונה בשכל באמצע הרמזים המושכים את הקורא ומשפיעים על דמיונו ורגשותיו כי "התמונה הספרותית משימה המילים במצב תנועה בעזרת הדמיון"⁽¹⁷⁾. התמונה השכלית נשענת על הדמיון בעצובה, התמונה היא עיצוב לשוני על העולם החיצוני, זאת אומרת, היא תיאור הדברים שמצויים בדמיון הסופר והקורא. משם התמונה מציירת באמנות את ציוריה וצבעיה ותנועותיה. על פי רוב, התמונה היא נסיון שהסופר רוצה להעביר דרכו את רעיונותיו, רגשותיו, ומצבו הפסיכולוגי שחי בה. התמונה הספרותית תמונה נכתבת במילים ונהפכת לתמונה אופטית ונרשמה בשכל הקורא. היא יוצרת קבוצה מהרעיונות השכליות ומעצבת תמונות וצורות וקולות.

תזפטין תודורוף בספרו "מונחים נרטיביים" טען בנושא כלי התמונה הנרטיבית כי "המטפורה והמיתונימיה מחשבי אמצעי התמונה הנרטיבית"⁽¹⁸⁾, והמבקר ד"ר צלאח פד'ל אומר שהציור התיאורי והדיאלוג והתיאוריים הכללים למקום והאישיות אינם רק משחק לשוני שהמספר או הסופר מגלה את יכולתו בשפה, אלא, הוא משמש בתמונה להוסיף הרבה חיוניות בעבודה הספרותית⁽¹⁹⁾.

בסיפורי שושנה אנו ובעיון דעתנו, יש הרבה מסוגי תמונות בטקסטיה באמצעיים לשוניים כמו האלגוריה Allegory, הדמוי Like, ההאנשה Personification משתמשת בהם בצורה רבה ביצירותיה. תמונות שכליות רבות שדרכן היא יכולה לברוא לקורא תמונה בשכלו על מה שקרה. כמו שנזכר לעיל, בתיאוריה יש הרבה תיאורים למקום ואישיות ורגשות אנושיות לאנשים לעימדות שהביאה אותם. כל אלה להוסיף ערכים ריטוריים ואסתטיים לסיפוריה, שושנה הביאה אותם ממקורותיה הרבים היא משקפת המציאות מפלסטין ואת נופותיה היפות ואהבתה לסביבה שחייה בה, ומלימודיה לידיעות הספרותיות והפסיכולוגיות מלונדון, היא מיזגה אותם בדמיון עשיר שהיה בשפתה ותרבותה המשפחתית והרכושה, נוסף על כן טבע אישיות המספרת הרומניסטית הגלויה רב ביצירותיה ותימטיהן. על אף הפשטת יצירותה כתוכן אגדי וחברתי, אבל, יש לשושנה דמיון ושפה המצאיים שהשלימו את הטקסטים, והוסיפה להם כוח חיובי וחיוני.

1.3 המקום

בפילוסופיה המודרנית המקום הוא "עצם מהות הדברים ולבם החושני"⁽²⁰⁾. מובן שהמקום גם הוא ציור שכלי אשר מקביע אותו הקשר שבין בן־אדם לבין הדברים במקום, במילה אחרת, יש תפקיד גדול למקום לקבוע את הקשר בין בן־אדם לבין העולם החצוני.

בספרות החדשה, המקום חשוב מאוד בנרטיב הסיפורי, כי אינו מובן מתוך תיאורו החושני בלבד, אלא, מתוך דמיונו הרחב של המספר ואת רגשותו ומבטו האישי. המקום מייצג את "יסוד יסודי במבנה הנרטיבי, ואיננו

יכולים לצייר סיפור בלי המקום ואין אירועים בלי מקום, כי כל אירוע נחוץ מקום זמן מסוימים⁽²¹⁾. המקום הוא שמייסד את הנרטיב, והופך את הסיפור הדמיוני למראה ריאליסטי.

מבנה המקום הנרטיבי

כמובן, מהשפה הוא ישות לשוני דמיוני עובדת אותו את השפה הספרותית ממילים⁽²²⁾. המספר משתמש בנופים ובריקים והדברים והצבעים כרמזים לשוניים נושאים משמעויות אסתטיות ותפקידים אמנותיים. המבקרים מסכימים כי המקום "הוא עמוד השדרה שמחבר את חלקי הסיפור ומקשרם יחד והוא שנותן שמות לדמויות והאירועים. המקום יוצר הנרטיב לפני שיוצר האירועים הסיפוריים"⁽²³⁾. המקום הסיפורי מיוסד מהדמיון ולא מהעולם האובייקטיבי ובכן המספר בסיפור מעביר את הקורא לעולם דמיוני ולא ריאליסטי. הסופר הצרפתי מישל בותר Michel Butor אומר כי "המקום הסיפורי אינו המקום הטבעי, אבל, הטקסט הסיפורי יוצר מהמילים את המקום הדמיוני"⁽²⁴⁾. גם הסופר נותן שמות ריאליסטיים בטקסט וזה צד אובייקטיבי שמוסיף ריאליזם לטקסט. גם זה אלמנט חושני בציור תמונה שכלית מטרתה המצאת השפה מפשטותה ולהפוך את התמונה מהפשטות לתמונה נראתה בשכל כעין.

מקומות שושנה בסיפוריה

רוב המקומות בסיפורי שושנה היו בפלסטין שהם ידועים בירושלים, יפו, הקיבוץ וסביב היאור שבמצרים וכל אלה במזרח. רק ביחס לגולה אינה מכנה את המקום, כדומה שזה רמז לסירוב שושנה (לגולה) ואהבתה לשבת בפלסטין ובכן היא מעודדת את הישוב ושרה ביופי טבעה. שושנה חיה בחלום הארץ ורצה לחיים קוראיה באוויר הזה. היא מציירת את סביבתה של פלסטין ולא מציירת את הפרעות אשר במקום בשנות השלושים והארבעים ואף לא ציירה את נופי לונדון שהיתה לארבע שנים שם וכתבה את ראשוני סיפורי קובץ "היאור הירוק", אלא שהיתה שם בלונדון וכתבה על פלסטין ורגשה במקום ומציירת אותו כגן־עדן ומציירת את הדמויות כחלק מהארץ אישיותם, טבעם, אהבתם ותנועתם השאולים מהארץ. הם תמונות למקומות פתוחים כטבע בכפר ומקומות סגורים כבתים ואולם האוכל בקיבוץ. שושנה שיקפה את עימדתה ומחשבתה דרך תמונות המקום ועשתה אותו ליסוד משפיע על חיונית הנרטיב. כלומר, היא משחררת אותו מתפקידו המופשט אל יסוד חיוני משתלט על הטקסט והדמויות והתנהגותן.

2.3 תמונות הנוף והמקום

תמונות שמתארות את הנוף והמקום הן מחשובות התמונות בסיפורי שושנה הבולטות ביותר. תמונת המקום בקובץ "היאור הירוק" שמציינת בגיוון את המקומות. היא עוברת מתמונות הכפר אל הקיבוץ אל העיר עד לגולה. התמונות האלו מביעות את נושאים נפשיים והרגשות נעימות שהסופרת אוספת עם הקורא. היא תניע את רעיונו ואת רגשותיו כי "המקום שאנו חיים בו, אינו מקום רק חיינו בו, אבל, הוא חלק מישותינו האנושית"⁽²⁵⁾. בסיפור "היאור הירוק" ומהכותרת בולטת משמעות וחשיבות

מקום היאור. רוב האירועים מתרחשים סביבו וחלק לא מעט מתאר את יופיו ומה בסביבו כי הכותרת היא קצרנות לטקסטים ובה אנו מוצאים את תחילת הטקסט וסופו. גם היא אוספת משמעויות רבות לפי חפצה ומטרתה לכן הרבה מתיאורי המקום והנופים בכפר, שושנה התחילה את סיפורה במ כמו בקטע: "עצים לבלבו שם ופרחים פרחו פריחה רחבה. חרציות רוו טל בעלי כותרתן הצחה, מרגניות שחו ארצה ונרקיסים גדולים ינקו מאדמה דשנה. רמונים האדימו, למונים הצהיבו ותפוחי-זהב זהרו בזוהר חזק ועליז. שם היה יאור, שמימיו הירוקים היו אף הם מאדימים באור שקיעת החמה; או עומדים אפלים, כפולטים מקרקעיתם שלמות-קטיפה שחורות, והשיחים הסוככים על היאור מטילים בו כתמים וטלאים כהים ומנומרים"⁽²⁶⁾. התמונה ששושנה משרטטת אותה במילים ובמשפטים פיוטיים ומביעה את רוח אופטימית שהיא מציינת לה בהיותה בארץ פלסטין ואהבתה המוכרזת לנוף המזרחי. שרה בקסם המזרח היא מצבעת את מיליה בצבעי הנוף והיא שרה על היאור וכינתה אותו הירוק לאימונה בחידוש חיים חדשים בארץ גם הצבע הירוק יש לו משמעות החיים והתקווה ובצד הזה אומר גאסתון באשלאר: "יש קשר בין בן-אדם לבין המקום כי האחרון מביע את הזכרונות ותקוות הדמיונות"⁽²⁷⁾.

סיפור "היאור הירוק" הצטיין בתמונות המקום הממוזגות עם ההאנשה-הוספת תכונות אנושיות אל חי (חיות) או הצמח ועד הדומם- ושושנה מפילה חלק לא מעט לסוכה שחי בה המסתורי: "שושני-מים דולקות באורן הלבן ושמש וירח הם היחידים הפוקדים את הסוכה, סוכת המסתורי שעל הדוברה...אף טפות-גשם יש והמתיקו סוד רך על אזנה הפרוצה של הסוכה, או שירדו עליה כמטר דברי-רכיל, לאמור: שם בכפר, בבקתה קטנה, ישנה נערה; נערה נאה ועינים לה ירוקות... היא תבוא, היא תבוא, בוא תבוא... היא הולכת, היא הולכת, היא באה..."⁽²⁸⁾ זו תמונה רבת שימוש בפנטזיה ששושנה מצטיינת בה. טכניקה זו כדי להוסיף קסם למקום ולהניע את התמונה והפיכתה לעולם נע. נזכר לעיל, שהיא אהבה את המזרח וקסמו המקום שרצתה אותו. גם היהודים רצו להתיישב בו ואיך היו אנשי התקשורת משתמשים בכל אמצעיהם ומאמציהם כדי להשיג את מטרת הציונים. שושנה לא היתה רק מספרת אלא מראשונות העיתונאיות בפלסטין ובעלת שירות למען הציבור בכלל ולמהגרים ארצה בפרט.

3.3 תמונות הנוף של המקום

שושנה מציינת אותן בסיפור "היאור הירוק" למרות שהן תמונות אופטימיות לטבע המקום אך קשורות בתמונת בן-אדם בודד. היא מביעה את מצב אנושי כללי, בן-אדם מפריד את עצמו מהרע שבאנשים: "והיה המסתורי יושב בסוכה וספר-הספרים על ברכיו וחושב והוגה בעולם, באותו עולם סחוף ומדולדל, עולם מתפרץ ביצריו ותסביכיו, עולם סוער ומתפורר בתשוקות חשוכות ויורד וכלה וסופו אבדון. לא אראה את בני-האדם –אומר הוא אל לבבו– לא אובה ראותם. שבעתי להגם, שבעתי

קנאתם. אהבתים ואהבתי נכזבה. האמנתי במ והם רמוני. אכן אהבתים! עתה לא אובה ראותם. ואת, בירוניקי, ילדת-המים, אשר עיניך ירוקות כמים, גם אותך לא אובה ראות. כי גם את בת-אדם.⁽²⁹⁾ כמו שאמרנו קודם, שושנה כתבה את הסיפורים בימי הפרעות בעולם ובפלסטין ומכאן היא ציינה את מהות העולם אז וחיברה עם סבלנות בן-אדם וזה כי "המספר בזמן החדש משתמש במקום באובייקטיביות. יש למקום רק משמעות אחת, ובעידן החדש בן-אדם חי במקום בודד בעולם הדברים"⁽³⁰⁾ זאת אומרת, בכל אופטימיות תמונתיה של המקום שאהבה שם, היא ציינה תמונת המציאות האמתית לעולם.

באשלאר התעניין בנושא הערכים האנושיים של המקום ונשען על הדמיון כי "הדמיון עשיר בתמונות החדשות וזה עצמו אוצר דמיון"⁽³¹⁾ זאת אומרת, המקום ביצירה הספרותית הוא מהות התמונה האומנותית, והקורא מושפע ממנה ומניע דמיונו לתמונות וזכרונות המקום "בפתחי בקתות הסבו נשים מסורבלות וסרגו סריגתן החדגונית, כבתנועת מכונה קצובה. על גזוזטראות צרות ונשאות נצבו עלמות דקות גזרה ושלחו מבטן למרחקים. פזמונים נחנקו בגנים. פעמונים שנאלמו פתחו וצהלו עם שעת הערבים. חיות-טרף נהמו במרחבי יערות-עד רחוקים וקולם לא הגיע הנה; ורק הד עמום וקלוש נשא באויר, כמו שודר על גלי מרחקים אל אוזן נטויה. אוקינוס רחוק סאן, ואלפי תנים יללו בבוא עת ערב ילל ממושך. משאבה רחוקה של פרדס חרקה בהתמדה. אניות צפרו בנמלים רחוקים, רכבות טרטרו ותותחים רעמו."⁽³²⁾ גם באשלאר מדגיש כי "היצירה הספרותית תאבד את פרטיות ואצילותו כאשר תאבד את המקום"⁽³³⁾ במילים אחרות, יש למקום ולציורו חשיבות גדולה בסיפור הדמיוני או הריאליסטי. גם המקום רחוק מלהיותו ניטרלי לגמרי או ווירטואלי ומביע את משמעויות רבות עד שיהיה הסיבה של יצירה הספרותית. בסיפור הזה המקום פתוח ואובייקטיבי שהוא מסביב ליאור. על אף שפשטת המקום הכפר ויפיו והטבע שמצטיין, הוא מייצג גורל אנושי בהריגת בן-אדם בגלל האהבה ואיך העולם קשה אפילו בבדידות. שושנה אהבה את המקום אך לא אהבה את כל היושבים בו ומציירת אותם בטוב. בסוף, סיפור זה הוא סיפור דמיוני היודע ש "העולם הדמיוני בא יותר במקום"⁽³⁴⁾.

3.3 תמונות האהבה והמקום

אנו מוצאים בסיפור "מנוח ורוחמה" ואיך המקום משפיע על התרגשות בן-אדם ומשנה אותה. גם ההתנהגות מגוונת בגוון הדמות וריקעה התרבותי. מהכותרת והתחילה שושנה תיארה את תמונת הבחור שהוא לפי מקומו הקיבוצי הוא בעל אישיות רצינית תדירה: "הבחור הרציני, השתקן, שפניו חסרים נוי, אך בת-צחוק לו ביישנית וטובה; העמל בשקט ואינו מרבה לנסוע העירה; הכריז יום אחד הכרזה, שגרמה לכל החבריא התעוררות רבה. בחור זה, מנוח שמו, נכנס לחדר-האוכל, לגם מספל התה בנחת יותר מן הרגיל, לפת בכפיו את הספל כדי לחממן, ולאחר שנשא את עיניו בהיסוס לעבר לאה המגישה, נחפז להשפילן, אך הגביהן שוב בהחלטה נמרצת, ולבסוף פצה פיו והכריז: לאה, בחורתי עתידה

לבוא מן הגולה"⁽³⁵⁾ גם שושנה פתחה את הסיפור במקום האוכל בקיבוץ כי הקיבוץ משפיע על סוג רעיונם אלה שחיים יחד ומכאן פלאדמיר מדגיש שעל פי רוב כי "למקום והסביבה השפעה וכוח גדולים משפיעים על חיי הדמויות. על כן הסופר בוחר במקום מתוך התקשרותו בדמות שזו בחירה מכוונת"⁽³⁶⁾. שושנה לא תיארה את הקיבוץ המקום הראשי בסיפור, העיר המקום המשנה והגולה שהיא מולדתם למנוח ורוחמה או אפילו הנמל שנפגשו יחד בו עם חברו עמנואל. אלא, היא תיארה את הדמות והתנהגותה לפי מקומה: מנוח הבחור הקיבוצי הלהוט על העבודה ובלבו אהב את בת הקיבוץ לאה, רוחמה הבחורה היפה המשתחררת ממסורת ומתרבות, עורה הלבן, חברתו, חברו ושרה...וכו. נדמה לנו שכלם הם תמונות לאנשים לפי המציאות שבמקום.

הממד האידיאולוגי

יש למקום ממד אידיאולוגי אם הוא משקף את ההכרה וסוגי הערכים שהמשוררת בחברה בה כי כל מה שיש לו אידיאולוגיה גם יש לו ערך משמעותי"⁽³⁷⁾. בסיפור היו מהומה ורעש כי מנוח יש לו נערה והנערה בגולה. שושנה משקפת בכך את הערכים החברתיים בין אנשי הקיבוץ "השמועה התפשטה במהרה. התרגשות החברים לא היתה רבה כל-כך כהתלהבותן של הבחורות. הללו היו סבורות כולן שנחלו נצחון גדול, נצחון בנות-מינן על אחד, שהחזיק מעמד שנים רבות עד שכרע ונפל. – למנוח בחורה! – השמעת, מנוח מעלה בחורה מן הגולה! – מי, מנוח? מה זה עלה על דעתך? – בחיי, מנוח ולא אחר. – בחורה של מי? פיקציה? – לא פיקציה. בחורה, בחורה ממש. שלו. – בחורה קרובה, כלומר שארת-בשר? – לא, אשה, אשה שלו, נו, איך מבינה, "כלה" מן הגולה. – יצאתן מדעתכן? אין לו בחורה. – יש. – אין. – בחיי שיש. בעצמו סיפר. – למי? – ללאה, ולאחרים. – נו, מה אמרתי, הרי אמרתי שהוא מתגעגע למרחקים. נאמן לאהבה ראשונה. – לא אמרת. אמרת שהוא זקן ברוחו מלאהוב."⁽³⁸⁾ הנה תמונה לרכילות במקום כקיבוץ ישנם אנשים יושבים עובדים יושבים ואוכלים יחד, איך לא תהיה רכילות? היא בבטח תמונה תיאורית שכלית למקום.

המבקר חמיד לחמידאוי אומר ש "המקום יוצר משמעות בתוך הטקסט הספרותי ואינו יסוד שלילי או לוואי. אלא שהוא ביטוי על עימדת הגיבורים מהעולם"⁽³⁹⁾. "היא, מרוח עלומים פורחים, והוא – מישוב-הדעת של גיל העמידה. על אהבה במיוחד לא חשב. שנים רבות אהב דברים שונים. אהב עץ, אהב לול, אהב אפילו חמור עלוב אחד; אהב יום אחד את לאה, כי הזכירה לו את רוחמה כשדיברה אליו בעינים מושפלות; אהב את שרה, בספרה לו כיצד טיפלה בחיים חולה הרוח; אהב את יוסף, כאשר נפצע במחצבה, אהב את מידד הקטן כאשר הערים על הגננת; ואהב את ירושלים ואת נהי רוחות הרי הגליל"⁽⁴⁰⁾. זו התמונה השכלית ששושנה משרטטת לשכל מנוח כמו שאנו רואים מה בשכלו ואיך המקום השפיע על סגנון מחשבתו. המספרת ציירה את ההרגשה האנושית

לשמור על חיונית המקום ותנועת התמונה. דרך המילים והרעיונות אשר בקטע לעיל, היא ציירה תמונה שבן-אדם הושפע מן המקום לשנות את דעתו, אופי חייו ואהבתו למקום יותר מדברים אחרים כמו מולדתו או נערותו.

תמונת המקום בקיבוץ

היא משרטטת את תמונת המקום בקיבוץ ואיך אנשי הקיבוץ מתאספים כל לילה ותמונת לאה האידיאלית הנערה הקיבוצית שעשתה חובה מול חברה בקיבוץ עד שהיא אוהבת אותו אבל היא התנהגה בתכונות חלוצי הקיבוץ המקרבים בחיים לשרות הקיבוץ "בחדר-האוכל נפגשו מנוח ורוחמה. רוחמה גישה את דרכה עד אשר מצאה את האולם. תמוה היה בעיניה שמנוח לא בא להובילה לארוחה ראשונה זו... בינתיים לבשה את שמלותיה בהקפדה יתירה. עשתה את שיערה, פיזמה פזמון פולני חביב עליה... באולם העבירה מבטה על פני האנשים הרבים עד אשר מצאה את מנוח לצדו של יוסף... לאה נותנת מרחוק מבט ממושך בשנים ולוחשת על אזנה של צפורה:– ידעתי שכך יהיה. לבי אמר לי.– יושב כאבל בין חוגגים. השידוך אינו לפי רוחו. בעצם, הרי היא יפהפיה! – מנוח לא נכנס עדיין לחדרם. הוא חזר למקומו הקודם... יוסף הוא שסיפר ללאה כי מנוח לן בחדרו כמקודם. שכב בשעה מוקדמת."⁽⁴¹⁾ הסיפור גדוש בתמונות אלה שמשקפות את השפעת המקום בחיי הדמויות דרך מחשבתם והתנהגותם כאנשי קיבוץ או קיבוצניקים. יתר על כן, מנוח מעדיף את האופן המזרחי ללאה יותר מאופנה של רוחמה המערבי והנה התמונה מובהקת. תמונות שושנה בכללן תמונות דקות ונעימות הרגשות ודיוק התיאור הנפשי לנפשות האוהבים הם אוהבים אבל לא יותר מהארץ כי "המקום הוא בן-אדם, הוא ההיסטוריה, הוא הזכרון האמתי למה היה, וצריך שיהיה"⁽⁴²⁾ והתמונה הנרטיבית כאן של מקום סגור באולם האכל או בבתיים וחדרים ומבהירה את התעניינות הקיבוץ אז בעריכת חייהם והמצאת הפיתרון לבעיותיהם של היושבים או המהגרים החדשים ואיך הם מתעניינים במ שם.

4.3 תמונות הדמות והמקום

התפתחותן של תמונות הדמויות והמקומות בסיפור "צבר למחצה", שושנה התחילה מהכותרת להסביר את משמעות הסיפור על הצבר. המונח (צבר) הוא כינוי למי שנולד בפלסטין מהיהודים וגדל בה, הסיווג הזה כולל את ילידי פלסטין מהיהודים שנולדו בשלושה העשורים הראשונים של המאה ה-20 וכן הצעירים שבאו לפלסטין בגיל צעיר בין שתי מלחמות העולם, דמות הצבר היא רמז לעוז אלמוג⁽⁴³⁾.

תיאור הקשר בין דמות הצבר לבין המקום

יש קשר בהיר בין הדמות לבין המקום בסיפורי שושנה שנותנת שטח נרחב לדמות הקשה העקשנית שדובקת במקום. הדמות היא שהמספרת חפצה בה היא דמותו של הצבר. שושנה התחילה את הסיפור "צבר למחצה" בדמות הגיבורה יפה ללא תיאור פרטים של תמונתה אך ורק התיאור היה של תמונת המקום "יפה אינה זוכרת כמעט מתי באה ארצה.

היא מצאה את עצמה בארץ כאשר מלאו לה תשע שנים וכשבאה להתגורר עם שני אחיה והוריה ברחוב שטרם נסלל בו כביש והיה זרוע חול חום, מעורב בפסולת-נייר, סחבות וקופסות-סרדינים ריקות, לא הרחק מגבולות יפו. את המסגד, או נכון יותר את צריחו של המסגד היפואי, ראתה ממרפסת-ביתם הגדולה והפתוחה לשל רוחות השמים, בה היתה המשפחה מבלה את רוב ימות השנה. בחצר הבית עמד עץ יחיד ומדולדל בקרן-זוית. על ידו היו הילדים משחקים⁽⁴⁴⁾ היא סיפרה את תמונת המקום המזרחי, המסגד ואופן הבית המזרחי שבתוך החצר עומד עץ גדול. הנה הופעת השפעת המונח (הצבר) על השם יפה זה שהוא רמז לכל הדברים הטובים, כפי ששושנה מבהירה ומתארת את פרטי המקום, הכביש שהיה חול וחום. המרפסת שכל משפחה יהודית אז מבלה זמן שם. גם בבחירת שושנה לדמויות הצעירות דומה לנו שהן רמז למשך התנחלות היהודים בפלסטין ורעננות מדינתם שהיו מייסדים אז היתה צעירה בצערת גבורתה.

המבקר ג'ונימי אמר כי "סוג המקום הוא מפרש המצבים ומניע נפשי וגם התחילה להתפתחויות ומברר את האירועים שמתרחשים לאחר⁽⁴⁵⁾" "אביה של יפה המהנדס בבואו לפלסטין עדינו לבו בדרום אמריקה "אביה של יפה הביא עמו לבתו כמיהה הרפתקנית לארצות רחוקות, גם לאחר בואו ארצה. הוא השתוקק לארצות דרום-אמריקה, מקום שם חופרים מטמונים ומתעשרים. ולשם השתוקק לנוע, לאגור ממון ואחרי-כן לשוב ולעזור ב"בנין הארץ". דמיונות האב הפכו לממשות. הוא הפליג לאמריקה. דממת אלמנות נשתררה בבית שבפרבר התל-אביבי, שני חדרים הושכרו⁽⁴⁶⁾ דומה שאהבת שושנה למקום כבר הופיעה בהשתמשותה במילת דמיונות האב ולא החלום שאמריקה מדינת חלומות ולא דמיון כמו שידוע. נוסף לכך, היא השתמשה בתמונה רמזית למצב ביתה של יפה "והאם בישלה ארוחות לזרים"⁽⁴⁷⁾ "המקום המתואר משפיע על הדמות ומניע אותה עד שיכול לומר כי תיאור המקום הוא תיאור לעתיד הדמות"⁽⁴⁸⁾ פעולות האב בנסיעתו מהמקום ומצב האם בבית שינו את שאיפת יפה לעתידה "לעולם לא אנשא לאיש. רווקה אשאר כל ימי. כל הגברים בוגדים הם"⁽⁴⁹⁾ ההחלטה מנסיבות המקום שחיה בו.

"המונח צבר מתייחס לצמח הקוצני הנפוץ בפלסטין"⁽⁵⁰⁾ על אף הנסיבות הקשיות יפה סיימה את חינוכה ועבדה "יפה לא הצטיינה במיוחד בלימודיה בבית-הספר התיכוני. היא למדה במין אדישות שבהכרח ומחברותיה נקיות היו ומסודרות. כשסיימה את חוק לימודיה בבית-הספר התיכוני, לא הרהרה הרבה והשיגה לעצמה בלי קושי מיוחד משרת פקידה. מי שלא פקידה למופת, צריך היה להכנס אל משרדה של יפה ולראותה יושבת ליד מכתבתה. מלבושיה צנועים אך נאים ולפי האופנה. גרבים דקים שברגליה מותאמים לנעלים חטובות בעלות עקבים גבוהים. שערה, תלית-תלים של תלתלים שאינם פרוצים אך הדוקים לראשה

ומשויים לפניה משהו ממראה של הזדקנות בלא עת. ובפניה חיוך חינני לכל, ומלה בפיה לכל דורש לה. יפה כבר לימדה לשונה לדבר בכמה שפות אם כי ידיעתה בהן קלושה, אך מבטאה מתובל עדיין בשמץ של מבטא רובי שנותר לה מארץ מוצאה.⁽⁵¹⁾ גדלה יפה עצמאית, התמונה הזו הופיעה את הקשר שבין הדמות לבין המקום, דמות הגיבורה היא דומה לעולם המקום במה שרצתה ומה אהבה ואיך מתנהגת שיש למקום תפקיד להשיפע על רגשות הדמות. ומשם המקום "הוא סוג מהסתכלות פנימית יסודו התפעלות בין בן-אדם לבין המקום"⁽⁵²⁾. גם כן המספרת נותנת במהלך הסיפור רמזים להשפעת המולדת על מבטא ומראה "אין מראיך כמראה 'צבר' כלל. נערה אירופית לכל דבר. וינאית ממש בטעמך הטוב, בתשלבתך, במנהגיך ובנימוסיך"⁽⁵³⁾.

שושנה באה בגיבורה מראה החיצוני האירופי. אבל לבה או בתוכה היא צבר כי היא התגברה על מעשי אביה וסיימה את לימודיה ועבדה ופתחה לבה למי שבא לארץ שאף אחד לא ידע מאיזה מקום בא ומה עברו. הנה ובעיון דעתנו שושנה מציירת את תמונה נפלאה, תמונה בעין הגיבורה לאחר נישואה ממנו מתברר שהוא נשוי "ואותה אשה שוב אינה בעיני רוחה של יפה דמות ממשית, אלא סמל, סמל אותה האשה "הרעה" מימי הילדות שנישאה לאביה של צפורל'ה הקטנה, שכנתם באותם הימים. אם-כי היא בעל לאשה ואב לילדה. ויפה חשה שעולם הילדות משתלט עליה משום-מה בבגרותה עד כי היא הולכת וחוזרת אפילו על העויות פניה שנשתיירו לה מאז, - אך נתאבנו בפניה והיו כלא היו. והנה שבו וקמו לתחיה." מי היא? "מעפילה כמוהו, מרת ט"⁽⁵⁴⁾. המקום יסוד חיוני מיסודי הסיפור האחרים שמביע את כוונות המספר ומשפיע עליהן בצורה רבה. השינוי במקומות הסיפוריים מביא למפנה חמור בעלילה לאחר הרכבת הנרטיב ושיטת הדרמה המושפעת ממקום⁽⁵⁵⁾. רוב התמונות בסיפור הן סמליות אשר מביעות את השפעת המקום על הדמות והתפתחותה. גם יש לומר שבעיותיה היו מהמקום שאנשים ברחו ממנו ואנשים ברחו אליו, בעיותיה ויסוריה מאלה אנשים. המבקר מויר הוסיף: "סיפורי הדמות תקדם דמות חיה בחברה מפני שישוד המקום פה יהיה רב ורחב. במילים אחרות, אירועיו ובעיותיו של המקום יהיו רבות עם הדמות ויוצרו תמונות רבות"⁽⁵⁶⁾.

5.3 הפואטיקה של התמונה הנרטיבית

הפואטיקה היא התיאור המדויק והרומנטי בתמונות הסיפורים, גם הפואטיקה בלשון ריטורית אסתטית ורומנטית קרובה לשירה. במאה ה-20, הפורמליים הרוסיים והאנגליים התעניינו בנושא הזה באמירותיהם לתאר את הנרטיב ותורת הנרטיב⁽⁵⁷⁾. הפואטיקה של התמונה הנרטיבית בסיפור "היאור הירוק" היא רומנטית המציינת מקום חשוב אצל היהודים מבחינה היסטורית ותרבותית שמרגיש את רגשות עמוקות בלבבות היהודים. שושנה באה לצמצם את המקומות במקומות חיי האנשים והזכירה בחיבה את המקום האהוב על לבבי היהודים וציירה אותו במיטב המילים והתיאורים כגן-עדן כי המקום אינו מקום הנדסה של ממדים בכלל. אלא הוא מקום שהסופר חי בו כנסיון ונמלא בתמונות וסמלים ומשמעויות. מבקרים אמרו ש

"שרירא פיתחה את סגנון כתיבה באותם ימים של פרוזה חידתית ואינטואיטיבית שאפיינה אותה כל ימיה"⁽⁵⁸⁾, זאת אומרת, היא כתבה שירים בפרוזה. היא מלאה את הסיפור בדימוי, האנשה ובתמונות פיוטיות "בירוניקי, עוד נותר לי שמץ אהבה בעבורך, בואי וקחיהו, כי ענוגה את, רכה את, יפת-תואר את, כאלילה צעירה, כעשתורת, כיגורי לך ממני, בת-אדם, פן אמיתך.פן תהיי לי לקדושה, עולות וזבחים אעלה לך, אסגוד לך.פן תלדי לי את הילד, שלא אב אהיה לו...פן תשבי מסורבלת על מפתן סוכתי, סורגת סריגתך, ובתנו נשקפת על הגזזטרה"⁽⁵⁹⁾. במילים אחרות, רוב התמונות הנרטיביות בסיפור משתמשות בדימוי לכן התמונות ההן היו כאילו פיוטיות ש "הדימוי יסוד מיסודי התמונה בספרות"⁽⁶⁰⁾. הדימוי מצוי בכל הסיפורים, אבל הוא יותר בסיפור "היאור הירוק".

הפואטיקה של התמונה הנרטיבית בסיפור "מנוח ורוחמה" הרי גלויה בשרטוט תמונות רומנטיות. תמונות אילו שמו את הקורא במחשבת הדמות, תמונות בשפע רגשות נעימות. דמויות נעות במניע האהבה אבל המקום משנה אותן. התמונות בסיפור "מנוח ורוחמה" הן תמונות שכליות. שושנה מתארת והקורא משרטט את התמונה "לרוחמה הודיע מנוח את החדשה לא בנוסח של מבשר בשורה לכלתו, שהנה קרוב מועד פגישתם, אלא כמוסר מודעה בשמו של אחרי של חבר. כמודיע ידיעה הנוגעת רק לה ולא לו. נתחלפו לו המושגים של "נערתו באה ארצה" ב"רוחמה באה ארצה", נערה מן הגולה, ורוחמה שמה... מנוח הרבה להרהר ברוחמה. אך בחלומותיו בשנתו ראה כל מיני בני-אדם שבעולם, רק לא את רוחמה. על שרה חלם, על לאה, ועל חיים החולה"⁽⁶¹⁾ היא לא אמרה שמנוח אינו אוהב את רוחמה אלא שהיא משרטטת את רגשותיו ורעיונותיו והוא לא אמר כלום. שושנה לא מדברת על נושא האהבה בין מנוח ורוחמה. אבל, גלוי מהתמונה כי "התמונה השכלית מצוירת בדמיונו דרך המילים והמשפטים והיא משקפת את יוכלת הסופר, כשרונו ודמיונו הנפלאים ואת יכולתו הנרטיבית והצוירת"⁽⁶²⁾ היא הבהירה בתיאור את טבע אנשי המקום, שהמקום שינה את רגשותיו של מנוח כלפי רוחמה. אמנות התמונה השכלית בבחירת המילים המותאמות ונדמה לנו שסיפור "מנוח ורוחמה" בעל תמונה שכלית פואטיקאית.

הפואטיקה של התמונה הנרטיבית בסיפור "צבר למחצה" היתה בסמליות הדמות יפה שהיא רומזת לילדי היהודים הבאים פלסטינה ונסיבותיהם, שושנה הציגה את תמונה רגשית לדמות ולנסיבות של המקום שמשפיעות בחייה ובדמותה, במיוחד כי דמות הצבר "מושפעת מן הסביבה הפיזית והתרבותית למקום"⁽⁶³⁾. גם נושא העיר יש לו השפעה -תמונת הדמות בעיר דמות עצמאית- זה מפני שיש לשושנה מידע בפסיכולוגיה של הנפש האנושית. ראינו מספר תמונות סמליות בסיפור מהן תמונה יפה אחרי שלוח בעלה לבית הכלא "ודברים רבים שמעה יפה על בעלה שנשלח אחרי כן לבית הכלא האיש שב לביתו ומצא את יפה אשתו שוב חנינית

כמקודם, ללא צהיבות בפניה שעלתה בהם בזמן האחרון, ונעלם גם מרי-רוחה. נוהגת היתה לצאת לעתים קרובות יחידה אל הרחוב, בלעדין. היתה לבושה יפה, מספרת מה רב אָשרה ומה רבה חכמת אישה. שמו המקוצר בפיה ובגאוות-משנה היא מתפארת ברעיונותיו ובידיעותיו. אלא שהיא עצמה, בינה לבין עצמה, כאילו פרשה מהיותו של אדם זה היושב עמה בביתה. הוא מהר להתאושש לפניה, נתחבב על החברה ועל בני האדם, גברים ונשים. יפה המשיכה ללבוש את שמלותיה בקפידה יתירה, לנעול נעלים עדינות, ובת-צחוק של עקרת-בית שרויה בפניה, אלא שאינה צופנת עוד חיוך עמוק ומסותר למישהו יחיד, אלא לעולם כולו ולברואיו. ואף את אישה קידמה בבת-צחוק זו עד שנחה דעתו והיה סבור שסלחה ומחלה לו על כל התלאות שגרם לה... אולם מי שהסתכל בה יפה ראה שבהויתה נתגלמה שנית אותה ילדה קטנה שאמרה ביום-קייץ בחדר-המדרגות הצונן לחברותיה הקטנות: "לא אנשא לעולם לאיש, כל הגברים בוגדים הם!"⁽⁶⁴⁾. היה תיאור פואטיקאי נפלא בקטע אחד. שושנה צמצמה את כל חייה של הדמות אשר בסיפור מהיותה נערה בת שנים עשרה וסיתרה את האסורים בלבה, עד היותה בחורה מסתמכת על עצמה ותופיע השמחה מול האנשים ובלבה וזה מה שלא דיברה עליו שושנה. אבל חזרה לימי עצבה הראשונים, ימי נעורה עם משפחתה כששחקה תפקיד המאושרת. שושנה עזבה אותנו עם גודל יסוריה ששורטטו בדמיונו. וזה בעיון דעתנו, פואטיקה בתיאור תמונת אומץ הדמות הצברית אשר צומחת כחוח במדבר. דומה לנו ששושנה מביעה את דמותו של הצבר למחצה כוון שהארץ לא היתה ארץ מולדתו וגם במראה החיצוני הוא עוז, אבל בתוכו חוזר לעבר.

הסופר והוגה הדעות הרוסי הגדול טולסטוי אמר כי "ערך האמנות במה משפיע על הקורא, האמן עובר הרגשות על-ידי התנועות והקווים והצבעים המובעים במילים", זאת אומרת, הסופר מצייר את העולם דרך המילים והמילים האלה מניעים את התמונות וממלאים אותן הרגשה אנושית.

Abstract

The Poetics of Narrative Image of the Place in Shoshana Shrir's Works

By Adnan Shibebe Jasim

And Iman Lafta Aziz

Literary image is drawing by words and an element of narration. Narration is based on a theme which presents place through several narrative images in the production of the writer and critic Shoshana Shrir, a pioneer in Modern Hebrew Literature. She has been distinguished due to her poetic, contemplative, serially and fantastic writing style. Her first short story collection, "Green Nile" contains several poetic narrative images as in the story of "The Green Nile" where the place of countryside and on the banks of the Nile has a prominent presence. Shoshanna describes the place

with the most elegant expressions and vivid colours. The narrative images of place in the second story, "Manoh and Rohma" have been mental and describe place effect on man feelings and his attitudes towards life. Shoshanna has managed to describe accurately the characters' feelings as she describes what was going on in their minds and by the virtue of describing the tiny details of their behavior. The third story, "Half a Cactus", has been symbolic. The narrative images are clear by the virtue of the extent by which the character may affect the place and its circumstances which change the personality of man. Shoshanna's literary talent is embodied in her choices of utterances, expressions, colours, images and employing them in her production. Shoshanna managed to reflect love of land and her belief in a new life in spite of the harsh circumstances there.

מסקנות

1. שושנה בחרה בסיפור "היאור הירוק" כשם לקובץ סיפוריה הכולל ארבעה עשר סיפורים לחשיבות משמעות הסיפור ברמז הגיבור מיכאל (היהודי) שאהב את החיים והארץ, ובן הארץ (מסביב היאור אנשי הארץ) שהרג אותו בסיבת האהבה. וזה תמונה חולמת למצב היהודים לפי דעתם.
2. שושנה בכפר עם הנופים ציירה את תמונה נרטיבית בפואטיקה סוראלית, במקום הקיבוץ בין העובדים ונסיבות עבודה ציירה את תמונה נרטיבית שכלית, במקום העיר עם החינוכיים תמונה נרטיבית רמזית בעלת משמעות.
3. שושנה סטריטיפית ביצירה נשית שיקפה בעיות או נסיבות קשות של הנשים היהודיות בפלסטין, היא תיארה אותן בתמונה נרטיבית אידיאלית מיופי ותרבות.
4. התמונה הנרטיבית ביצירות שושנה רומנטית רמזית בתיאור המקום והנוף, קשר הדמות בארץ והתנהגותה, השפעת המקום על דמות ונסיבות.
5. השתמשה בשרטוט תמונותיה הנרטיביות בתיאור ובכלי לשוניות כדמוי והאנשה והרבה צבעים ורגשים הקשיטו יצירותיה.
6. הפואטיקה באה לשימוש המספרת הרב לכלי הריטוריקה כדימוי והצבעים הרומנטיים והרגשות שבסיפוריה.
7. רעיון כללי לשושנה בתמונות שביצירותיה הן רצון חיים והמשך התקווה לחי בן-האדם על אף הקושיים שבחיים.

הסיכום

התמונה היא שרטוט המספר במילים, היא יסוד מיסודות הנרטיב, הנרטיב כולל רעיון, ורעיון המקום מציור בתמונות רבות שביצירות הסופרת שהיא מאימהות הספרות העברית המודרנית. שושנה שרירא הצטיינה בסגנון פיוטי הגותי סוריאלי פנטזי, יצירותה בקובץ הסיפורים "היאור הירוק" כולל תמונות נרטיביות רבות, התמונות הנרטיביות הפיוטיות הן של הנוף והמקום שבסיפור "היאור הירוק" בו היא תיארה את המקום במיטב התיאורים ורב הצבעים, והתמונות הנרטיביות השכליות היו של אהבה והמקום שבסיפור "מנוח ורחמה" היה מקום של זכרונות ופעילות. יש

שהמקום משפיע על רגשותיו של בן-אדם ועימדותיו בחיים, והתמונות הנרטיביות הרומזות לדמות והמקום בסיפור "צבר למחצה". שושנה רמזה בדמות הגיבורה לסוג מהחברה היהודית בפלסטין ואיך נסיבות המקום השפיעו על חייה. כשרונה הספרותי בבחירת המילים, הצבעים והתמונות בציור תמונתה ביצירה יפה. שושנה שיקפה ביצירותה את אהבתה לארץ ואמונתה בחיים החדשים למרות כל הנסיבות הקשיים שם.

ביבליוגרפיה

1. בנושא הזה ראו, למשל: בר אילן, מאיר. הקול הנשי מקרוב ומרחוק. מתוך אור למאיר מחקרים במקרא בלשנות השמיות בספרות חז"ל ובתרבויות העתיקה, הוצאת ספרים של אוניברסיטת בן גוריון נגב, 2010, עמ' 33...86.
2. ליותר הרחבה ראו: לקסיקון הספרות העברית החדשה שושנה שרירא <https://library.osu.edu/projects/hebrew-B9:11-19112017-lexicon/00866.php> ויקיפדיה - שושנה שרירא 1911/2017 10:14 B10
3. https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%95%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%A9%D7%A8%D7%99%D7%A8%D7%90
4. יוסף, אמנה. *תכניות הסרד في النظرية والتطبيق*. دار الحوار للنشر والتوزيع، سوريا، 1997، ص 28.
5. وهبة، مجدي. *معجم مصطلحات الادب*. مكتبة لبنان، بيروت، 1974، ص 341.
6. يقطين، سعيد. *الكلام والخبر*. المركز الثقافي العربي، لبنان، ط 1، 1997، ص 19.
7. دينكوت، نيلي. *نرטיב עיון רב תחומי*. בית ההוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, ישראל, 2010, עמ" 20.
8. دراج، فيصل. *الادب والايديولوجيا*. مجلة الطريق، بيروت، لبنان، العدد 5، 1979، ص 45.
9. عصفور، جابر احمد. *الصورة الفنية في التراث النقدي والبلاغي*. ط 3، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ص 392.
10. لويس، سي دي. *الصورة الشعرية*. ترجمة احمد نصيف الجنابي واخرون، دار الرشيد، العراق، ط 1، 1982، ص 21.
11. السيد، شفيق. *التعبير البياتي- رؤية بلاغية نقدية*. دار الفكر العربي، القاهرة، 1995، ص 28.
12. ناصف، مصطفى. *الصورة الأدبية*. دار الأندلس، 1983، ص 8.
13. عبد الخالق، نادر احمد. *ايقاع الصورة السردية*. دار العلم والايمان، مصر، ط 1، 2010، ص 14.
14. ثاني، قدور عبدالله. *سيمائية الصورة*. دار الوراق، عمان، ط 1، 2014، ص 161.
15. السامرائي، علي اسماعيل. *اللون ودلالاته الموضوعية والفنية في الشعر الاندلسي*. دار غيداء، الأردن، ط 1، 183.
16. وهبة، مجدي. *معجم المصطلحات العربية*. مكتبة لبنان، بيروت، ط 2، 1984، ص 288.

17. باشلار، جاستون. **جماليات الصورة**. ترجمة غادة الامام، دار التنوير، لبنان، ط١، ٢٠١٠، ص٣٢٩.
١٨. تودوروف، تزفيتان. **مفاهيم سردية**. ترجمة عبد الرحمن مزيان منشورات الاختلاف ط١، ٢٠٠٥ ص٩١.
١٩. فضل، صلاح. **علم الاسلوب مبادئه واجرائاته**. دار الشروق، مصر، ١٩٩٨، ص٣٣٥.
٢٠. يعقوبي، محمد. **الوجيز في الفلسفة**. الشركة الوطنية للنشر والتوزيع، الجزائر، ط٣، دت، ص٣٥٠.
٢١. بوعزة، محمد. **تحليل نص السرد (تقنيات ومفاهيم)**، منشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠١٠، ص٩٩.
٢٢. كاصد، سليمان. **عالم النص (دراسة بنيوية في الاساليب السردية)**. دار الكندي للنشر والتوزيع، الاردن، (دط)، ٢٠٠٣، ص١٢٧.
٢٣. النصير، يسين. **اشكالية المكان في النص الادبي**. دار الشؤون الثقافية العامة، افاق عربية، بغداد، ط١، ١٩٨٦، ص٥٠.
٢٤. بوتور، ميشال. **بحوث في الرواية الجديدة**. ترجمة فريد انطونيوس، منشورات عويدات، لبنان، ط١، ١٩٩٥، ص٦١.
٢٥. دوبري، ريجيس. **حياة الصورة وموتها**. ترجمة فريد زاهي، افريقيا الشرق، المغرب، ٢٠٠٢، ص١٥.
- شريרה - היאור הירוק** / http://benyehuda.org/shrira_shoshana26
2016/12/8 B12:10 **היאור הירוק** المصدر نفسه. ص٢٩١.
- شريרה - היאור הירוק** /28. http://benyehuda.org/shrira_shoshana
2016/12/8 B12:10 **היאור הירוק**
- شريרה - היאור הירוק** /29. http://benyehuda.org/shrira_shoshana
2016/12/8 B12:10 **היאור הירוק**
٣٠. مرتاض، عبد الملك. **في نظرية الرواية بحث في تقنيات السرد، عالم المعرفة، المجلس الوطني للثقافة والفنون والآداب، الكويت، د ط، ١٩٩٨، ص١٥٣.**
31. غاستون، باشلار. **جماليات المكان**. ترجمة غالب هلسا، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، لبنان، ط٦، ٢٠٠٦، ص٣١.
- شريרה - היאור הירוק** /32. http://benyehuda.org/shrira_shoshana
2016/12/8 B12:10 **היאור הירוק** المكان. ص٦.
34. موير، ادوين. **بناء الرواية**. ترجمة ابراهيم الصيرفي، الدار المصرية، القاهرة، د ط، دت، ص٦٢.
- شريרה - מנוח ורחמה** / http://benyehuda.org/shrira_shoshana53
2016/12/8 B12:10 **מנוח ורחמה**
٣٦. مسلم، طاهر مسلم. **عبقرية الصورة والمكان (التعبير. التاويل. النقد)**. دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان، الاردن، ط٢، ٢٠٠٠، ص١١٥.
٣٧. العبد، يمني. **في معرفة النص (دراسات في النقد الادبي)**. دار الافاق الجديدة، بيروت، لبنان، ط٣، ١٩٨٣، ص٦٩.

83. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - מנוח ורחמה** B12:10 2016/12/8
 ٣٩. لحميداني، حميد. **بنية النص السردى من منظور النقد الادبي**. المركز الثقافي الادبي للطباعة والنشر والتوزيع، الدار البيضاء، بيروت، لبنان، ط١، ٢٠٠٣، ص٧٠.
40. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - מנוח ורחמה** B12:10 2016/12/8
41. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - מנוח ורחמה** B12:10 2016/12/8
 ٤٢. ماجدولين، شرف الدين. **الصورة السردية في الرواية والقصة والسينما**. ط١، منشورات الاختلاف، الجزائر، ٢٠١٠، ص١٥.
٤٣. **זמן יהודי חדש** תרבות יהודית בעידן חילוני. מבט אנציקלופדי. כרך רביעי، הדפסה שלישית, תל אביב, ٢٠٠٨, עמ' ٢٩٨.
44. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
 ٤٥. هلال، محمد غنيمي. **النقد الادبي الحديث**. نهضة مصر للطباعة والنشر، دط، ٢٠٠٤، ص٥٢٩.
64. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
74. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
 ٤٨. بحراوي، حسن. **بنية الشكل الروائي**. ص٣٠.
84. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
 50. **זמן יהודי חדש. שם**. עמ' ٢٩٨.
51. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
 ٥٢. قسومة، الصادق. **طرائق تحليل القصة**. دار الجنوب للنشر، تونس، دط، ٢٠٠٠، ص١٩٩.
35. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
54. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה שרירה - צבר למחצה** B12:10 2016/12/8
 ٥٥. بحراوي، حسن. **بنية الشكل الروائي (الفضاء الزمن الشخصية)**. المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، المغرب، ط١، ١٩٩٩، ص٨٤.
٥٦. موير، ادوين. **بناء الرواية**. ص٨٤.
٥٧. القمري، بشير. **شعرية النص الروائي**. البيادر للنشر والتوزيع، الرباط، المغرب، ١٩٩١، ص٣٤٩.
58. http://benyehuda.org/shrira_shoshana/hanaalayim.html
פרויקט בן יהודה\ שושנה שרירה יומן 9:10B 2016\12\9
מכתבים (והיו הנעלים מאושרים)
59. http://benyehuda.org/shrira_shoshana / **פרויקט בן יהודה - שושנה**

- شירה - היאור הירוק B12:10 2016/12/8
60. الفلاحي، احمد علي. الصورة في الشعر العربي. دار الغيداء، الاردن، ط١، ٢٠١٣، ص١٤٠.
61. http://benyehuda.org/shrira_shoshana /פרויקט בן יהודה - שושנה
2016/12/8 B12:10 שירה - מנוח ורחמה
62. عبد الخالق، نادر احمد. ايقاع الصورة السردية. ص١١٩.
63. זמן יהודי חדש. שם. עמ'298.
64. http://benyehuda.org/shrira_shoshana /פרויקט בן יהודה - שושנה
2016/12/8 B12:10 שירה - צבר למחצה

המקורות

המקורות הערביים

1. السامرائي، علي اسماعيل. اللون ودلالاته الموضوعية والفنية في الشعر الاندلسي. دار غيداء، عمان، الاردن، ط١.
2. السيد، شفيق. التعبير البياني- رؤية بلاغية نقدية. دار الفكر العربي، القاهرة، ١٩٩٥مصر.
3. العيد، يمى. في معرفة النص(دراسات في النقد الادبي). دار الافاق الجديدة، بيروت، لبنان، ط٣، ١٩٨٣.
4. الفلاحي، احمد علي. الصورة في الشعر العربي. دار الغيداء، عمان، الاردن، ط١، ٢٠١٣.
5. القمري، بشير. شعرية النص الروائي. البيادر للنشر والتوزيع، الرباط، المغرب، ١٩٩١.
6. النصير، يسين. اشكالية المكان في النص الادبي. دار الشؤون الثقافية العامة، افاق عربية، بغداد، العراق، ط١، ١٩٨٦.
7. باشلار، جاستون. جماليات الصورة. ترجمة غادة الامام، دار التنوير، بيروت، لبنان، ط١، ٢٠١٠.
8. بحراوي، حسن. بنية الشكل الروائي(الفضاء الزمن الشخصية). المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، المغرب، ط١، ١٩٩٩.
9. بوتور، ميشال. بحوث في الرواية الجديدة. ترجمة فريد انطونيوس، منشورات عويدات، بيروت، لبنان، ط١، ١٩٩٥.
10. بوغزة، محمد. تحليل نص السرد(تقنيات ومفاهيم)، منشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠١٠.
11. تودوروف، تزفيتان. مفاهيم سردية. ترجمة عبد الرحمن مزيان منشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠٠٥.
12. ثاني، قدور عبدالله. سيميائية الصورة. دار الوراق، عمان، الاردن، ط١، ٢٠١٤.
13. دراج، فيصل. الادب والايديولوجيا. مجلة الطريق، بيروت، لبنان، العدد ٥، ١٩٧٩.
14. دوبري، ريجيس. حياة الصورة وموتها. ترجمة فريد زاهي، افريقيا الشرق، المغرب، دت.
15. عبد الخالق، نادر احمد. ايقاع الصورة السردية. دار العلم والايمان، ط١، ٢٠١٠.
16. عصفور، جابر احمد. الصورة الفنية في التراث النقدي والبلاغي. ط٣، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، دت.

17. غاستون، باشلار. **جماليات المكان**. ترجمة غالب هلسا، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، لبنان، ط٦، ٢٠٠٦.
18. فضل، صلاح. **علم الاسلوب مبادئه واجرائاته**. دار الشروق، مصر، ١٩٩٨.
19. قسومة، الصادق. **طرائق تحليل القصة**. دار الجنوب للنشر، تونس، دط، ٢٠٠٠.
20. كاصد، سليمان. **عالم النص (دراسة بنيوية في الاساليب السردية)**. دار الكندي للنشر والتوزيع، الاردن، (دط)، ٢٠٠٣.
21. لحميداني، حميد. **بنية النص السردى من منظور النقد الادبي**. المركز الثقافي الادبي للطباعة والنشر والتوزيع، الدار البيضاء، بيروت، لبنان، ط١، ٢٠٠٣.
22. لويس، سي دي. **الصورة الشعرية**. ترجمة احمد نصيف الجناي واخرون، دار الرشيد، العراق، ط١، ١٩٨٢.
23. ماجدولين، شرف الدين. **الصورة السردية في الرواية والقصة والسينما**. ط١، منشورات الاختلاف، الجزائر، ٢٠١٠.
24. مرتاض، عبد الملك. **في نظرية الرواية بحث في تقنيات السرد**، عالم المعرفة، المجلس الوطني للثقافة والفنون والاداب، الكويت، دط، ١٩٩٨.
25. مسلم، طاهر مسلم. **عبقريّة الصورة والمكان (التعبير. التاويل. النقد)**. دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان، الاردن، ط٢، ٢٠٠٠.
26. موير، ادوين. **بناء الرواية**. ترجمة ابراهيم الصيرفي، الدار المصرية، القاهرة، دط، دت.
27. ناصف، مصطفى. **الصورة الأدبية**. دار الأندلس، دم، ١٩٨٣.
28. هلال، محمد غنيمي. **النقد الادبي الحديث**. نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع، دط، ٢٠٠٤.
29. وهبة، مجدي. **معجم مصطلحات الادب**. مكتبة لبنان، بيروت، لبنان، ١٩٧٤.
30. وهبة، مجدي. **معجم المصطلحات العربية**. مكتبة لبنان، بيروت، ط٢، ١٩٨٤، لبنان.
31. يعقوبي، محمد. **الوجيز في الفلسفة**. الشركة الوطنية للنشر والتوزيع، الجزائر، ط٣، دت.
32. يقطين، سعيد. **الكلام والخبر**. المركز الثقافي العربي، بيروت، لبنان، ط١، ١٩٩٧.
33. يوسف، امنة. **تقنيات السرد في النظرية والتطبيق**. دار الحوار للنشر والتوزيع، سوريا، ط١، ١٩٩٧.

المقורות العبرיים

1. בר אילן, מאיר. **הקול הנשי מקרוב ומרחוק**. מתוך אור למאיר מחקרים במקרא בלשנות השמיות בספרות חז"ל ובתרבויות העתיקה, הוצאת ספרים של אוניברסיטת בן גוריון נגב, 2010, עמ' 33...86.
2. דינקוט, נילי. **נרטיב עיון רב תחומי**. בית הוצאה לאור של האוניברסיטה הפתוחה, ישראל, 2010, עמ' 20.
3. **זמן יהודי חדש** תרבות יהודית בעידן חילוני. מבט אנציקלופדי. כרך רביעי, הדפסה שלישית, תל אביב, 2008, עמ' 298.

המקורות מהאינטרנט

1. <https://library.osu.edu/projects/hebrew-lexicon/00866.php>
לקסיקון הספרות העברית החדשה שושנה שרירא
 B 9:11 191\2017
2. <https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%95%D7%A9%D7%A0>

%D7%94_%D7%A9%D7%A8%D7%99%D7%A8%D7%90

ויקיפדיה – שושנה שרירא 19\1\2017 B 9:11

3.

<https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A1%D7%99%D7%A4%D7%A8>

ויקיפדיה סיפר – נרטיב 2/2/2017 B 11:27

http://benyehuda.org/shrira_shoshana/hanaalayim.html

פרויקט בן יהודה\ שושנה שריירה יומן 9:10B 42016\12\9

מכתבים (והיו הנעלים מאושרים)

5. http://benyehuda.org/shrira_shoshana /פרויקט בן יהודה – שושנה

2016/12/8 B12:10 צבר למחצה

6. http://benyehuda.org/shrira_shoshana /פרויקט בן יהודה – שושנה

2016/12/8 B12:10 מנוח ורחמה

7. http://benyehuda.org/shrira_shoshana/ - פרויקט בן יהודה